

นกแม่น้ำโขง

นกยอดหญ้าหัวดำ

หนึ่งในความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังถูกคุกคาม

ภาพโดย: วัชระ สงวนสมบัติ

วัชระ สงวนสมบัติ

นักวิชาการ 6 พิพิธภัณฑธรรมชาติวิทยา องค์การพิพิธภัณฑวิทยาาสตร์แห่งชาติ

แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำยาวที่สุดของอุษาคเนย์ ด้วยระยะทาง 4,909 กิโลเมตร ไหลผ่าน 6 ประเทศ (จีน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม) ทำให้แม่ น้ำโขงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของภูมิภาคนี้ เฉพาะความยาว 976 กิโลเมตรที่ไหลผ่านประเทศไทย มีพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างน้อยที่สุด 5 แห่งตามแนวแม่ น้ำโขงที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็น “พื้นที่สำคัญของนก” (Important Bird Areas - IBAs) โดยสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย และเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์นกสากล (BirdLife International)

พื้นที่เหล่านี้เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำที่ราบแถบ Indo-Gangetic (Indo-Gangetic plains riverine habitat) ที่มีสภาพเหมาะสมและค่าจุนกหลายชนิด ทั้งที่มีความสำคัญในระดับชาติ และระดับโลก

จากการประเมินและจัดสถานภาพของนกในประเทศไทย โดยสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า บริเวณแม่น้ำโขงมีนกใกล้สูญพันธุ์หลายชนิดอาศัยอยู่ อาทิ นกกระแตผิโใหญ่ (*Esacus recurvirostris*) นกนางนวลแกลบแม่น้ำ (*Sterna aurantia*) นกนางนวลแกลบท้องดำ (*Sterna acuticauda*)

นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งอาศัยของ นกเด้าลมแม่น้ำโขง (*Motacilla samveasnae*) ซึ่งเป็นนกชนิดใหม่ของโลกที่มีการตั้งชื่อทางวิทยาศาสตร์เมื่อปี 2544 เคยมีการเก็บตัวอย่างนกเด้าลมแม่น้ำโขงได้เป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี 2515 บริเวณอำเภोजึงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีของประเทศไทย และนักวิจัยจากพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) ได้พบอีกครั้งในเดือนตุลาคม 2548 ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี หลังจากไม่มีรายงานการพบมานานกว่า 34 ปี

นกเด้าลมแม่น้ำโขง
(*Motacilla samveasnae*)

นกกระแตผิใหญ่
(*Esacus recurvirostris*)

หากมองในภาพรวมพื้นที่แม่น้ำโขงในเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จะเป็นแหล่งดูนกที่ขึ้นชื่อและรู้จักกันดีว่ามีนกหายากหลายชนิดอาศัยอยู่ โดยเฉพาะนกอพยพหายากซึ่งพบเห็นกันเรื่อย ๆ ตามหาดทรายกลางแม่น้ำโขง ดึงดูดให้นักดูนกเข้าไปเยือน และยังกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอยู่เสมอ ส่วนแม่น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยแม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับนกน้อยมาก แต่จากข้อมูลของพิพิธภัณฑธรรมชาติวิทยา องค์กรพิพิธภัณฑวิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) ที่มีโครงการสำรวจนกและพื้นที่อาศัยของนกในแม่น้ำโขงโดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้ดำเนินการการสำรวจนกในพื้นที่แม่น้ำโขงตั้งแต่เดือนกันยายน 2550-2554 รวมกับการสำรวจเบื้องต้นเป็นครั้งคราวตั้งแต่ปี 2548 พบนกที่อาศัยตามแม่น้ำแก่งหิน และริมชายฝั่ง ไม่น้อยกว่า 147 ชนิด และพบนกที่สำคัญ เช่น **นกกระแตผิใหญ่** **นกนางนวลแกลบแม่น้ำ** **นกเด้าลมแม่น้ำโขง** **นกกระแตหาด** **นกนางแอ่นหางลวด** เป็นต้น จากรายงานการสำรวจพบว่า หลายรายงานเป็นข้อมูลใหม่หรือข้อมูลสำคัญสำหรับนกชนิดนั้น ๆ ในภูมิภาคนี้ทีเดียว

แต่ปัญหาสำคัญที่กำลังคุกคามแม่น้ำโขงอยู่ในขณะนี้ก็คือ โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำขนาดมหึมาหลายๆ โครงการที่จะสร้างปิดกั้นแม่น้ำโขง ซึ่งจะทำให้ระบบนิเวศของแม่น้ำโขง และถิ่นอาศัยสำคัญของนกถูกรบกวนและไม่เป็นไปตามปกติ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้ภาพรวมทางภูมิศาสตร์สำหรับการดำรงชีวิตของนกต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมโทรม หรือในกรณีที่ร้ายแรงที่สุดคือสูญหายไป โดยเฉพาะนกที่อาศัยแก่งหินกลางแม่น้ำเป็นที่ทำรังวางไข่และหลบภัย อาจต้องสูญหายไปหากแก่งในลำน้ำโขงถูกน้ำท่วม หรือไม่ปรากฏตามช่วงจังหวะฤดูกาลที่นกจะต้องผสมพันธุ์และทำรังวางไข่ เป็นต้น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงอัตราการไหลของน้ำ อาจก่อให้เกิดปัญหาการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งริมฝั่งโขงอย่างรุนแรง และทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินของนกได้เช่นกัน

และไม่เพียงแต่นกนานาพันธุ์ที่จะถูกคุกคามเท่านั้น ชีวิตของสรรพสัตว์ และความหลากหลายทางชีวภาพที่ดำรงอยู่อย่างเชื่อมโยงกันในระบบนิเวศของแม่น้ำโขง จะลดปริมาณและความอุดมสมบูรณ์ลง หรือสูญหายไปอย่างเรียกกลับคืนมาไม่ได้ และที่สำคัญ มันจะส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังวิถีชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำโขงอีกหลายล้านชีวิตที่พึ่งพาแม่น้ำโขงด้วย

ปลาบึก

Mekong Giant Catfish
(*Pangasianodon gigas*)

ภาพโดย: กานต์ รัตนจุล

ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ ไม่มีเกล็ด
เป็นปลาเฉพาะถิ่นของแม่น้ำโขง

องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) จัดปลาบึกอยู่ในกลุ่ม **'สัตว์ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง'** ภัยคุกคามที่สำคัญของปลาบึกคือ แหล่งที่อยู่อาศัยและหากินเสื่อมโทรมลง หรือถูกทำลาย โดยเฉพาะการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ปิดกั้นแม่น้ำโขง